

OSMRTNICA

IN MEMORIAM JAKOBU SAVINŠKU

»Samo za malenkost popustiš, da le enkrat rečeš, saj bom jutri, pa si že na krivi poti. Kako boš obvladal dobo, če se sam ne obvladaš? Kako boš zrcalo dobi, če je pa Tvoja notranjost motna...« Te besede je pred nekaj leti zapisal pokojni Jakob Savinšek; lahko jih postavimo kot nekak motto njegovemu življenju in tudi temu našemu kratkemu zapisu ob njegovi prežgodnji smrti. Pred dobrima dvema mesecema se je poslavljajal od nas in od domovine, kot vedno poln načrtov in strastne želje, da se sooči s kamnitimi bloki na simpoziju evropskih kiparjev v Kirchheimu v Zahodni Nemčiji. A kljub temu se je odpravljajal nekam težko, kot v podzavestni smrtni slutnji se je poslavljajal od svojega zadnjega velikega dela, spomenika NOB na Gričku pri Črnomlju. In res se živ ni več vrnil v domovino.

Življenjska pot Jakoba Savinška se je pričela 4. februarja 1922 v Kamniku, ga vodila v gimnazijo v Ljubljano, med vojno v internacijo v Gonars in po krajšem zanimanju za medicino po vojni na ljubljansko Akademijo upodabljaljših umetnosti, kjer je diplomiral leta 1949 in nato obiskoval še specialko za kiparstvo pri prof. Borisu Kalinu. Že na akademiji, posebno pa, ko je aktivno posegel v slovensko likovno življenje, je vzbudil pozornost zaradi svoje izredne razgibanosti, psihične in fizične vitalnosti in neutrudnega iskanja v svetu umetnosti. Po postavi visok, z ostro zarezanimi potezami v obrazu, s prodornimi očmi, ki so izdajale veliko inteligenco, v vsakem pogovoru živahen, zanimalo ga je vse v življenju, neugnani in delaven — takega smo poznali in tak ostaja živ v našem spominu. Po prehodnem razdobju poakademijskega časa je začel nemirno in neugnano iskati svoj izraz v umetnosti, potoval je po raznih evropskih deželah, risal in željno sprejemal vtise in spoznanja. »Mislil sem, da bom to potovanje vsaj malo izkoristil za počitek, pa je popolnoma nemogoče. Kako, če vidiš Tiziana in Praksitela na isti dan ali pa Pierra della Francesca ali Leonarda? ... Zadovoljen sem v toliko, ker vidim da grem prav, nezadovoljen, ker vidim, kako daleč sem še...« piše v pismu Mili Kačičevi iz Italije. In tak je ostal do konca.

Kiparstvo, risbe, akvareli, ilustracija, gledališka scenografija, pisana beseda in neobjavljena poezija — vse to so bila področja Savinškove umetniške izpovedi. A prvenstveno kiparstvo, s katerim se je spoprijel kot silak — in zopet tu različne vrste: glina, kamen, bron, les, železo, aluminij, baker, cement. Tudi stilno so dela zelo mnogovrstna, tako da je — vsaj na zunaj — včasih težko odkriti notranjo sorodnost in vez med njimi. Zelo dobra je bila oznaka Izidorja Cankarja ob razstavi leta 1955: »Savinšek neutolažen išče, gleda stvari z neugnano radovednostjo. Z več možnih vidikov preizkuša forme in njih izrazno vrednost, odkriva nove in opušča, se vrača k starim, ne miruje in ne sprejema nobenega spoznanja.« Nekako sklenjenemu razvoju njegove plastike lahko sledimo od leta 1948 dalje, ko je opozoril nase s serijo *Slepcev*. Sprva se srečujemo z naturalistično in ekspresionistično označenimi plastikami, v zdaj nervozno razdrobljeni površini (*Berač*, 1955), zdaj poenostavljeni, zaobljeni obliki (*Logor*, 1952, *Pijani poet*, 1955), a kmalu nato prevladala elegantna in živa linija (*Ritem I, II*, 1953, *Pesem morja*, 1955). Posebno do sem gre Savinšku mno-

gokrat za literarno pripoved ali simbol, mnogokrat upodablja motive, ki že sami v sebi nosijo neki miselni ali asociativni podtekst, in ta nota ostaja pri njem latentno živa tudi kasneje, ko prehaja v svet »čistih« kiparskih oblik. *Družina* iz leta 1956 nekako povezuje starejšo fazo z novejšimi, ko na primer v izredno lepo obdelanem kamnu *Ležeči ženski akt* iz leta 1958 že prehaja k abstrahiranim formam; sledi istega leta vrsta domiselnih avtoportretov in nato spopad z novimi materiali: v letu 1959 sugestivni *Protest* v cementu, *Logor* v kovinski konstrukciji, tako zelo različen od onega ekspresionističnega iz leta 1952, slede *Benetke*, *Ptiči* in *Forma* v letu 1960 — v vseh težnja po čisti, neposredni govorici kiparskih oblik. Leta 1960 je odšel na simpozij evropskih kiparjev v St. Margarethen v Avstriji in v velikem bloku kamna ustvaril kompozicijo pretehtanih geometričnih oblik ter to zamisel dosledneje in prepričljiveje izpeljal v svojih poslednjih delih na simpoziju v Kirchheimu v Nemčiji, kjer je v mesecu in pol težaškega dela v svoji slí po ustvarjanju neposredno v materialu izdelal tri plastike in sredi ustvarjanja dne 17. avgusta omahnil v smrt.

Ob vsem tem ne smemo pozabiti na vrsto portretov, kjer srečujemo naturalistično potezo v prepletu s težnjo po psihološki karakterizaciji in lahko rečemo, da je na tem področju ustvaril Savinšek vrsto del, ki so med najbolj uspešnimi v našem povojnem kiparskem portretu (*Oton Župančič*, *Ferdo Kozak*, *Paule Oblak*, *Boris Kidrič*, *Miran Jarc*, *Janez Trdina*, *Mila Kačičeva*, *Andrej Hieng*, *Fran Lipah*, *Marija Vera*, *Milan Vidmar*, *Izidor Cankar* in vrsta drugih). Ob tem se vrsti še monumentalna spomeniška plastika, posejana širom po Sloveniji. Uspela skupina spomenikov v Novem mestu, *Julius Kugy* v Trenti, *Lacko* v Ptuj, *Tavčar* na Visokem, epska pesnitev v bronu *Vojna in mir* v Celju, *Simon Gregorčič* v Kobaridu, ekspresivna gmota spomenika NOB med Kvasico in Dragatušem v Beli Krajini in pa zadnje delo na domačih tleh, spomenik NOB na Gričku pri Črnomlju. Med temi se dviga predvsem celjski spomenik kot izredna miselno in likovno formalno koncentrirana stvaritev, ki bi ji težko našli primerjavo v naši spomeniški plastiki poslednjih let.

V zadnjih mesecih življenja si je Savinšek izredno prizadeval, da bi prišlo do realizacije mednarodnega simpozija kiparjev v Sloveniji, ki naj bi v skupnem delu neposredno v material povezal umetnike iz različnih dežel in prispeval k njihovemu človeškemu in umetniškemu boljšemu razumevanju. Ta prizadevanja so rodila letos sad s simpozijema v Kostanjevici in Portorožu, rezultat, ki ga pokojni kipar ni več dočakal.

Savinšek je v kratkih letih svojega ustvarjanja neutrudno, skoraj hlastno delal, kot bi ga stalno priganjal nekakšen imperativ in slutnja: »Mudi se!« Toliko bolj tragično je za njegovo umetniško podobo, da je umrl v svojem devetintridesetem letu, ko se zdi, da je stal na pragu tistega obdobja, ko bi našel sintezo svojih nemirnih iskanj in prizadevanj. Tako ostaja njegov obsežni in notranje bogati opus žal torzo.

Melita Stele-Možina